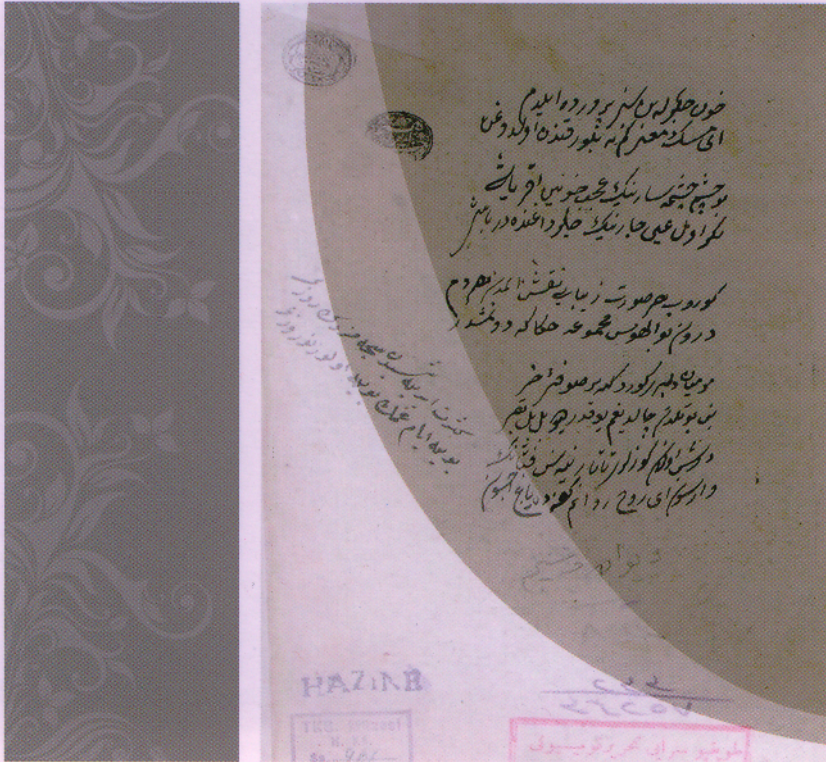

ADIIYAMAN ÜNİVERSİTESİ

ULUSAL ESKİ TÜRK EDEBİYATI SEMPOZYUMU

15-16
MAYIS
2009

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Süleyman ÇALDAK

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK

REDAKSİYON

Yrd. Doç. Dr. Bahir SELÇUK

Yrd. Doç. Dr. Cafer MUM

Yrd. Doç. Dr. M. Fatih ALKAYIŞ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa KARABULUT

Arş. Gör. Abdulmuttalip İPEK

Adıyaman Üniversitesi
Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu
15-16 Mayıs 2009

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ YAYIN NO: 3

Editörler : Doç. Dr. Süleyman ÇALDAK
Yrd. Doç. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK

Redaksiyon: Yrd. Doç. Dr. Bahir SELÇUK
Yrd. Doç. Dr. Cafer MUM
Yrd. Doç. Dr. M. Fatih ALKAYIŞ
Yrd. Doç. Dr. Mustafa KARABULUT
Arş. Gör. Abdulmuttalip İPEK

©

Bu kitabın basım, yayın, satış hakları
Adıyaman Üniversitesi'ne aittir.
Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,
elektronik, fotokopi, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz,
basılamaz, dağıtılamaz.

ISBN : 978-605-60221-2-8

Tel : +90 416 223 38 00
Belgegeçer : +90 416 223 38 43
Web : www.adiyaman.edu.tr
e-posta : bidb@adiyaman.edu.tr

Kapak Tasarım : Anı Yayıncılık ve Reklamcılık – Gamze ŞAHİN
Baskı Hazırlık : Anı Yayıncılık ve Reklamcılık (+90 312 425 81 50)

Baskı : Sözkese Matbaacılık
(0312) 395 21 10
Baskı Tarihi : 12 MART 2010/ANKARA

DİVAN ŞİİRİNDEKİ SES VE AHENKLE İLGİLİ SANATLARA GENEL BİR BAKIŞ

Bahir SELÇUK

Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fak.

Dilimize Arapçadan giren ve “anlama, fehm, idrak; sezme ve sezmeyle bilmek” (Çetin, 1997:531; Çeşli, 2002:14) anlamlarına gelen şiire, lügatler şöyle karşılık verir: “Edebî değeri olan nazımlı ve kafiyeli söz” (Devellioğlu, 1993), “Mevzûn ve mukaffa ve manen güzel tahayyülât ve tasavvurâtı câmî kelâm” (Şemseddin Sami, 1995), “Mevzûn ve mukaffa söz, en belîğ, pek belîğ söz” (Muallim Naci, 1995), “Seslerin, ritmlerin, ahenklerin kaynaşmasıyla hisleri, intibaları, heyecanları, güçlü bir şekilde anlatma şekli ve sanatı; bu yolla meydana getirilmiş eser.” (Örnekleriyle Türkçe Sözlük:1996).

Şiir hakkında düşüncelerini ifade eden şairlerin hemen hepsi, şiirin müzik ve ahenkle ilgisine değinmişlerdir.¹ Şiiri tarif eden klâsik kaynaklar da vezin ve kafiyeyi şiirde aslî unsur olarak kabul etmişlerdir. Şiirle ilgili söylenenlere baktığımızda şiirin olmazsa olmazlarının başında ahenk/musikinin geldiğini görürüz. Şiirde ses ve ahenge bu denli önem verilmesinin sebebini Aksan’ın (1995:186) şu ifadesinde bulabiliriz: “Şiir dilinde ses öğelerinden yararlanma, bizce insanoglunun sese, müziğe olan eğilimi ve onun gücünden yararlanma isteğiyle açıklanabilir.”

Şiir veya şiir dili söz konusu olduğunda gündeme gelen ve sıkça tartışılan² ahenge Meydan Larousse’de, “Çeşitli seslerin kulağa hoş gelen uyumu, kulakta hoş sesler bırakan kelimelerin birbirini ardına gelmesi, böyle kelimeler dizisi, aynı anda duyulan seslerin bağdaştırılması, uyumu demek olan müzik sistemi, bir bütünün parçaları arasındaki uyum...” (1981:158); Edebiyat Lügati’nde, “Manzum, mensur bir sözün kulağa güzel ve pürüzsüz gelmesi, adeta hafif tertip bir musiki tesiri yapmasıdır.” (1973:17) karşılıkları verilir. Yetiş (1989:516-517), “üslûbun bir niteliği olarak şiir ve nesirde kelime ve cümlelerin, âdeta bir musikî tesiri yapacak şekilde art arda getirilmesi ile sağlanan uyum” şeklinde bir tanımla ahenk terimine açıklık getirmeye çalışır. Klâsik belagatta daha çok selâset kavramı ile ifade edilmeye çalışılan ahenk, Recâizâde Mahmud Ekrem’in Ta’lîm-i Edebiyât’ından sonra Türk edebiyatında armoni (harmonie) karşılığında üsluba ait bir özellik olarak edebiyat nazariyesi kitaplarında yer alır (Yetiş, 1989:516-517).

Ahenk; muhteva (konu), yapı (şekil) ve dilden oluşan bir edebî eserin bu üç unsuruyla yakından ilgilidir. Yine ahengin “muhteva, yapı ve dil unsurlarının belli bir bütünlük ve birlik içinde ferdi ve orijinal bir biçimde sentez edilmesinde tezahür eden üslûp”la (Çeşli, 2002:12) da yakın bir ilgisi vardır. Bu nedenle Wellek (1993:149), iyi şiirlerin, yazıldığı dilin ses ve anlam yapısıyla sıkı bir ilişki içerisinde bulunduğunu belirtir.

¹ Yerli ve yabancı şairlerin şiir hakkındaki düşünceleri için bkz. (Beyathı, 1984:48; Çeşli, 2002:14-15; Küçük, 1982:105; Zemînkûb, 1994:12).

² “Hiçbir edebiyat akımında müzikten yararlanma, onun tekniklerini uygulama çabası ya da arzusu, letrizmdeki noktaya ulaşmış değil. 1945’lerden sonra ortaya çıkan bu akımın öncüleri şiirin ses olanaklarını kullanarak, hatta onları zorlayarak, binlerce yıldan beri kulaklarda taht kurmuş müzikle yarışmaya kalkışmışlardır.” (Sılay, Kalpaklı 1999’dan).

Şiirin derinlemesine işlendiği, yapı ve anlamın kuvvetli bir biçimde imtizaç ettiği Divan şiirinde ahenk oldukça önemli bir yere sahiptir. Öyle ki bu şiirin pek çok yönü eleştirilmiş olsa da onun ahenk yönü genellikle takdir edilmiştir (bkz. Macit, 1996:9). Kelime seçimi, ünlü ünsüz ilişkileri (aliterasyon/asonans), söz tekrarları, mısra tekrarları, vezin, kafiye, redif, paralellikler Divan şiirinde ahengi sağlayan en önemli unsurlardandır. Bunların yanında “ses ve söz tekrarına” dayalı bazı edebî sanatlar da belli ölçülerde bir ahenk temin etmektedir. Esas amacı her ne kadar ahenk temin etmek olmasa da bu sanatları oluşturan göstergelerin ses/tekrar değerlerinin bir müzikalite sağladığı görülür. Kaynaklarda bu sanatların genellikle “lafızla ilgili/lafzî sanatlar, sözle ilgili sanatlar” başlıkları altında ele alındığı görülür. *Cinas, kalb, iştikâk, şibh-i iştikâk, akis, îade (reddü'l-acüz ale's-sadr), tarsî*; eski şiirde sıkça kullanılan fakat genellikle edebî bir sanat olarak ismine rastlamadığımız sonraki dönemlerde armoni diye isimlendirilen aliterasyon ve asonans, yine anlam sanatları ya da heyecana bağlı sanatlar içerisinde yer alan nidâ sanatı da bir yönüyle ahenkle ilgili sanatlar içerisinde dâhil edilebilir.

Aynı/benzer seslerin ya da sözlerin belirli aralıklarla tekrarı, ses ve anlam yönünden güçlü bir anlatım sağlamaktadır.³ Sanatın esasını oluşturan ses ya da kelimelerin birbirilerine olan mesafeleri, kafiye ya da redif olmaları, önyineleme/artıyineleme vb. şeklinde ortaya çıkmaları, beyit içerisinde yer alan diğer göstergelerin ses değerleri ile ilgileri, ahengin derecesini arttırmakta ya da azaltmaktadır.

Ses Tekrarlarına Dayalı Sanatlar					Söz Tekrarlarına Dayalı Sanatlar		
ak(i)s	cinas	iştikâk şibh-i iştikâk	kalb	nidâ	iade (reddü'l-acüz ale's-sadr) mukaddem ü muahhar	tarsî	tekrir

Tablo 1

Bu çalışma, yeni bir şey ortaya koymaktan ziyade, edebî sanatlardan “ses ve ahenk”le ilgili olanları tasnif ederek onları toplu bir biçimde ele alma düşüncesinin ürünüdür. Bu nedenle önce ses/ahenk bağlantısı olan edebî sanatlar, ses tekrarlarına ve söz tekrarlarına dayalı edebî sanatlar şeklinde iki gruba ayrılacaktır (bkz. Tablo 1). Sanatların kısaca izahından sonra, birkaç örnekle sanatı oluşturan ses/söz tekrarları ve bunların beyit içerisindeki diğer göstergelerin ses değerleri ile ilgisi gösterilmeye çalışılacaktır.

1. Ses Tekrarlarına Dayalı Edebî Sanatlar

Kelime dediğimiz kavram, aynı zamanda birbirinden ayrılmayan iki yönlü bir göstergedir. Bu yönlerden biri ses imgesi (gösteren), diğeri de zihinde canlanan kavram (gösterilen)dır. Dilin en üst seviyede kullanıldığı şiir dilinde göstergelerin karşıladığı anlam kadar taşıdığı ses değerinin de diğer göstergelerle uyum içinde olmasına dikkat edilir.

Batılı eleştirmenler sesleri, ses estetiği (phonoaesthetics) konusu altında, hoş giden sesler (euphonious) ve hoş gitmeyen sesler (cacophonous) (Özünlü, 1997:102) şeklinde sınıflandırmışlardır. Klâsik belagatte ise sesler, yumuşak sesler (elfâz-ı rakîk); tok/sert' (elfâz-ı cezle)" sesler şeklinde isimlendirilmiştir (Güneş, 1999:52).

³ “Bazı söz ve söz gruplarının belirli aralıklarla tekrarından doğan ahenk, anlamla bütünleştiği zaman, poetik bir fonksiyon icra eder ve meramın etkili bir biçimde sunulmasını sağlar.” (Macit, 1996:20)

Divan şiirinin zengin kelime dünyası şairin, kelimeleri ses ve anlam boyutuyla uygun bir biçimde istif etmesine imkân vermiştir. Göstergelerin sanatkârâne istifi beyit içerisinde güçlü bir ses orkestrasyonu ve anlam derinliği/yoğunluğu sağlamıştır. Öyle ki ses tekrarlarında bazı seslerin anlamı yansıttığı, çağrıştırdığı görülür. Fakat bütün ses tekrarlarının anlamla örtüştüğünü söylemek imkânsızdır. “Şairlerin tercih ettikleri seslerle mizaçları arasında bir ilişkinin olup olmadığı kesinlik kazanmamakla birlikte belli seslerin yoğun olarak kullanılmasının ahengi sağlama kaygısını aşan bir tarafı olduğu da bilinmektedir.” (Macit, 1996:71-72).

Divan şiirinde, bugün adına armoni⁴ denilen aliterasyon ve asonansın zengin örnekleri bulunsa da bunun edebî bir sanat olarak ismine rastlanmaz.⁵ Armonide ünsüz tekrarları (aliterasyon), ünlü tekrarlarından (asonans) daha etkilidir. Ünlüler genellikle ünsüzlerle birlikte bir ahenk sağlamaktadır.

Ne Sabâ sa'ikâ dersem yaraşur şür'atde
Ki şegirdirken ana şâyesi olmaz hem-pâ (Nef'i K. 18-2)

Sultan Murâd'ın “Sabâ” adlı atını tasvir eden Nef'î, yıldırım hızıyla hareket eden bu ata, gölgesinin yetişemediğini söylemiştir. Beyit içinde sıkça yinelenen sürekli ve sert “s” ünsüzü ve “a/â” ünlüsünün oluşturduğu armoni, hem Sabâ isimindeki atı çağrıştırmakta hem de havada hızla ilerleyen bir cismin rüzgârla teması sonucu ortaya çıkan sesi yansıtmaktadır.

Necâtî Bey'in aşağıdaki beytinde ilk mısradaki art arda gelen kelimelerdeki “y” ünsüzü, birinci ve ikinci dizedeki “l” ünsüzleri ahenk oluşturmaktadır.

Yüri yıllarla yilersen yetemezsin ey dil
Şol cihetden ki perî şive'lü âhûdur bu (Necâtî G.443-4)

Fuzûlî'nin aşağıdaki beytinde “d ve an” sesleri kuvvetli bir âhenk oluşturmaktadır. Beyitteki bu tekrarların aynı zamanda dertli bir insanın iniltilerini yansıttığı da söylenebilir.

Beni candan usandurdı cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhumdan murâdum şem'i yanmaz mı (Fuzûlî G. 264-1)

a. Ak(i)s

Bir dize ya da cümlelerin anlamlı iki parçasından birini önce, ötekini sonra söyleyerek yani dizeyi ters yüz ederek aynı anlamda bir dize ya da cümle meydana getirmektir. Aksi oluşturulan ibareler aynı mısradaki olabileceği gibi aynı beyit içerisinde de olabilir.

Hîç mümkün olur mu rencsiz genc
Çok kimseye erdi gencsiz renc (Ş. Gâlib-HA 1233)

İslâhım eylemen te'emmül
Kim gül tiken olmaz u tiken gül (Fuzûlî-LM 993)

⁴ Kaplan (1993:201-202), armoni bir veya birkaç mısradaki seslerin birbirine uymasına, birbiriyle veya bir manaya göre armonize edilmesine denir, diyerek armoninin aliterasyon ve asonansla sağlandığını belirtir ve aliterasyon ünsüzlerin, asonans ünlülerin bir veya birkaç mısradaki tekrarından ibarettir, der.

⁵ Bu nedenle biz birkaç örnekle açıkladığımız bu hususu ayrı bir başlık altında ele almaktan kaçındık. Aliterasyon ve asonansın Nef'î'deki yansımalarının ayrıntıları için bkz. (Selçuk, 2004).

Cihânda âdem olan bî-gam olmaz
Anunçün bî-gam olan âdem olmaz (Necâtî G.219-1)

b. Cinâs

Cinâs, söylenişleri ve yazılışları bir/benzer, anlamları ayrı iki sözcüğü bir arada kullanma sanatıdır. Cinâs sanatında, lafızların benzerliği dört yönden gerçekleşir: “nevi/cinsi, sayısı, harekesi ve sırası” (Saraç, 2001:221). Yerinde ve güzel yapılan cinâs sözün etkisini ve ahengini arttıran bir zekâ hüneri durumundadır (Dilçin, 1991:150). Bu sanatın en güzel örnekleri Kadı Burhaneddin, Seyyid Nesîmî ve Ali Şir Nevâyî’de görülür.

Divan şiirinde cinâs sanatı oldukça ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Bu sanatta cinası oluşturan kelimelerin yanında beyitteki diğer kelimelerin ses değerleri de ahengi kuvvetlendirmektedir.

Bize pend ile vâ’izler kesel verdükleri yetmez
Kesel def’ini ko câm-ı safâdan hem kes el derler (Nef’î G.43-2/3)

Bu fursatlar bu nuşretler senün ihsân-ı lutfundur
Azîmet eyledün hiç bakmadun sermâya germâya (F. Vecdî K.23-13)

Gerek mîr ü gerek monlâ dimezler emrüne lâ lâ
Husûsan hazret-i lâlâ görür hakk üzre dîvânı (F. Vecdî K.29-24)

c. İştikâk

Bazı kaynaklarda cinâs sanatına dâhil edilen iştikâk, aynı kökten türemiş kelimelerin bir cümle veya beyitte kullanılması sanatıdır. İştikâk sanatını oluşturan kelimeler, beyitteki benzer seslerin katkısı olmadan güçlü bir ahenk sağlamaz.

Ağa-yı mükerrem ki kef-i dest-i kerîmi
Ebr-i çemen-efrûz-ı gülistân-ı keremdür (Nef’î K.60-17)

Aynı kökten türeyen “mükerrem-kerem-kerîm” kelimeleri ve bunları oluşturan seslerin beyit içerisinde yinelenmesi beyti, hem anlam hem de ses yönünden zenginleştirmektedir.

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed’sin efendim
Hak’dan bize sultân-ı mü’eyyedsin efendim (Ş. Galib Müs. 1-5/6)

Şeyh Gâlib’in müseddes-i mütekerririnde her bentte yinelenen yukarıdaki beyitte “Ahmed, Mahmûd, Muhammed” kelimelerindeki iştikâk ve bağlaç (u/ü) yinelemesinin oluşturduğu ritim, şiiri güçlü ve kalıcı kılan özelliklerin başında gelmektedir.

Tâlib olur câha câhil cehlini izhâr ider
Bilmez ol miskîn sanur mansıb ana şân virür (F. Vecdî-G.106-2)

Yukarıdaki beyitte “câhil ve cehl” kelimelerindeki iştikâk, câhil kelimesinden önce gelen câh kelimesi ve “l” sesinin tekrarı ahengi sağlamıştır.

Kâm-kârâ şehriyârâ hüsrevâ şahensâhâ
 Ey cihân-dâver şeh-i gerdûn-cenâb-ı rûzgâr (Nef'î K.17/28)

Ey emîr-i kebîr-i pür-tedbîr
 V'ey dilîr ü seçî' ü düşmen-gîr (F. Vecdî G.19-1)

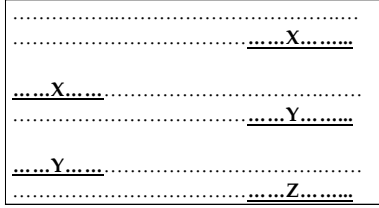
Ey 'umdesi vülâatun v'ey zübdesi kudâtun
 Evsâf-ı pâk-i zâtun add idemez hiç âdem (F. Vecdî K.14-3)

2. Söz Tekrarlarına Dayalı Edebî Sanatlar

Bu gruba giren sanatlarda, tekrarlanan kelime ve kelime gruplarının anlamı güçlendirdiği beyit içerisinde ağırlık noktası oluşturan hususlara vurgu yapılırken aynı zamanda bir ahenk oluşturulduğu da gözlenmektedir. Söz tekrarları grubu içerisine dâhil ettiğimiz "îade ve tekrîr" de kelime ya da kelime grupları tekrarlanmakta, tarsîde ise tekrarların yanı sıra paralel söyleyişler, biçimsel benzerlikler de yer almaktadır.

a. İade

Şiirde, her beytin son sözcüğünü kendisinden sonraki beytin ilk sözcüğü olarak kullanmaktır (bkz. Saraç, 2001:237). İade sanatında beyit seviyesini aşan tekrarlar, şiirin tamamını anlam ve ses bakımından destekleyen organik bir bağ fonksiyonu üstlenmektedir.

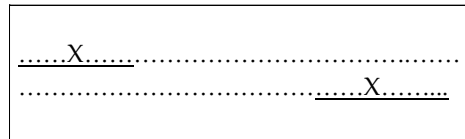

Ey vücûd-ı kâmilün esrâr-ı hikmet masdarı
 Masdarı zâtun olan eşyâ sıfâtun mazharı

Mazharı her hikmetün sensin ki kilik-i kudretün
 Safha-i eflâke nakş itmiş hutût-ı ahteri

Ahteri mes'ûd olan oldur ki tab'-i pâk ilen
 Kâbili feyz ola lutfundan safâ-yi cevheri (Fuzûlî G.268-1/2/3)

İade sanatının diğer bir çeşidi de "mukaddem ü muahhar" adıyla bilinir. Bu tür yinelemelerde, tekrarlanan kelime ile redif aynı olduğu için anlam ve ses vurgusu sağlanır (bkz. Dilçin, 1995:486-487).

Seni ağıyâr ile gören 'âşık
Nice sabr eylesin cefâna senün (Nef'î G.68/2)

Ölüm işi Hak işidür andan kim incinür
Yâri Necâtî gayr ile görmekdürür ölüm (Necâtî G.360/7)

b. Tarsî (Paralellik)

Tarsi, dizelerdeki sözcükleri ölçü ve uyak bakımından birbirine denk getirme (mütevazin ve mukaffa) sanatıdır. Dizelerdeki sözcükler, sayı bakımından da birbirine eşit olmak zorundadır. Dizeleri yapı bakımından böyle simetrik ve paralel olan beyit ve şiirlere murassa denmektedir (Dilçin, 1991:86). Tarsinin zengin örneklerine hemen her şairde rastlanır. Özellikle matla beyitleri, tarsî sanatının yapılmasına daha uygundur.

Lezzet	-i	vuslat	ıçün	firkât	-i	yâri	çekemem
Sohbet		bade		renc		humârı	

(Nef'î G.84/1)

Bir	devlet	ıçün	çarha	temennâdan	usanduk
	vasl		ağıyâra	müdârâdan	

(Nâbî G.395-1)

c. Tekrîr

Sözün etkisini güçlendirmek amacıyla anlamın üzerinde yoğunlaştığı sözcük ya da söz öbeklerini yinelemektir. Bu tür kullanımda amaç anlam vurgusu sağlamak olsa da kelimelerin tekrarıyla bir ahenk de oluşur.

Filibeli Vecdî'ye ait aşağıdaki ilk beyitte "hezâr ve "zâr"; ikinci beyitte de "derd-derman" kelimelerinin tekrarı, anlam ve ahenk vurgusu sağlamıştır.

Hezâr derdi bir iken hezâr zâr ile
Hezâr derde giriftâr-ı âh u zârum yok (F. Vecdî Kt.46-2)

Hubb-ı câh ile devâsız derde düşdün Vecdiyâ
Derde dermân ide ol kim derdlere dermân virür (F. Vecdî G.7-5)

Leylâ vü Mecnûn'da yer alan aşağıdaki beyitte "râh" kelimesinin yinelenmesi ve yine bu kelimenin "ikrâh" kelimesi ile oluşturduğu cinâs, beyti ses ve anlam yönünden güçlendirmektedir.

Bu râhdan etmek olmaz ikrâh
Hoş râh durur sana giden râh (Fuzûlî-LM 89)

SONUÇ

Divan şiirinde “ses, kelime ve ibare tekrarlarına” dayalı oldukça zengin bir ahenk sistemi mevcuttur. Edebî sanatlardan “cinâs, kalb, iştikâk, şibh-i iştikâk, akis, îade (reddü'l-acüz ale's-sadr), tarsî, nidâ” sanatları anlama derinlik ve söze güzellik katmanın yanında ahenk de temin etmektedir. Böylece kelime ve ibare tekrarları beytin anlam ve ses tabakasını zenginleştirmektedir. Beytin odak noktası olma özelliği, beyit içerisindeki diğer göstergelerin ses değerleri ile uyuşma, bu tekrarların etkisini güçlendirmektedir.

Ak(i)s, cinâs, iştikâk şibh-i iştikâk, kalb, nidâ sanatlarında ses tekrarlarının sağladığı bir ahenk mevcuttur. Bu sanatları oluşturan göstergelerin sesleri, beyit içerisindeki diğer göstergelerle uyum içerisinde olursa kuvvetli bir ahenk meydana gelir. Aksi halde ses tekrarlarının etkisi zayıf kalır.

Îade, tekrîr ve tarsî sanatlarında ses tekrarlarını aşan bir ahenk mevcuttur. Bu sanatlarda kelime ve ibarelerin tekrarları ifadeyi güçlendirmektedir.

Ses ve söz tekrarlarına dayalı sanatlarda, tekrarlanan ses ya da kelimelerin birbirlerine yakınlık ve uzaklıkları, kafiye ya da redif görevinde olmaları, önyineleme veya arytineleme şeklinde olmaları, beyitteki göstergelerin ses değerleri ile ilgileri ahengin derecesini etkilemektedir. Bu sanatlarda ancak ses ve anlamın birbirini tamamlaması sonucu etkileyici bir söyleyiş ortaya çıkmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- Akkuş, Metin (1993), *Nef'î Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Aksan, Doğan (1995), *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 3. baskı, Ankara: Engin Yay.
- Akyüz, Kenan; Beken Süheyl vd. (1990), *Fuzûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Beyatlı, Yahya Kemal (1984), *Edebiyata Dair*, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yay.
- Bilkan, A. Fuat (1997), *Nâbî Dîvânı*, Ankara: MEB Yay.
- Çetin, M. Nihad (1997), “Şiir”, *İslam Ansiklopedisi*, Eskişehir: MEB Yay.
- Çetışli, İsmail (2002), *Metin Tahlillerine Giriş Şiir*, Ankara: Akçağ Yay.
- Devellioğlu, Ferit (1993), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 11. Baskı, Ankara: Aydın Ktb.
- Doğan, Muhammet Nur (2000), *Fuzûlî, Leylâ ve Mecnun*, İstanbul: YKY.
- Doğan, Muhammet Nur (2002), *Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk*, İstanbul: Ötüken Yay.
- Dilçin, Cem (1991), “Fuzûlî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi”, *Türkoloji Dergisi*, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği Yay., C. IX, S. 1.
- Dilçin, Cem (1995), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 3. Baskı, Ankara: TDK Yay.
- Güneş, Sezai (1999), *Anlatım Bilgisi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniv. Yay.
- Kadioğlu, İdris (2003), “Lebib-i Âmidî: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni.” (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bil. Ens.)
- Kalpakkı, Mehmet (1999), *Osmanlı Divan şiiri Üzerine Metinler*, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Kavruk, Hasan; Selçuk, Bahir (2009), *Filibeli Vecdî ve Dîvân'ı*, Malatya: Özserhat Yay.
- Kaplan, Mehmet (1993), *Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)*, 4. baskı, İstanbul: Dergah Yay.
- Küçük, Sabahattin (1982), *Şiir ve Şiir Sanatında Ses Unsuru*, “Fırat Üniv. Edebiyat Fak. Dergisi”, (Prof. Dr. Ali Gündüz Akıncı'ya Armağan), C.I, S.2.
- Macit, Muhsin (1996), *Dîvân Şiirinde Âhenk Unsurları*, 1. baskı, Ankara: Akçağ Yay.
- Meydan Larousse (1981), C. 1, İstanbul: Meydan Yay.

- Muallim Naci (1995), *Lügat-ı Nâcî*, İst., 1995, Çağrı Yay.
- Okçu, Naci (1993), *Şeyh Galib Divanı*, Ankara Kültür Bakanlığı Yay.
- Örnekleriyle *Türkçe Sözlük* (1996), C. 4, Ankara: MEB Yay.
- Özünlü, Ünsal (1997), *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Ankara: Doruk Yay.
- Saraç, M. A. Yekta (2001), *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belagat*, 2. baskı, İstanbul: Bilimevi.
- Selçuk, Bahir (2004), *Ahenk Unsurları Bakımından Nefî Divanı'nın Tahlili*, Malatya: Özserhat Yay.
- Şemseddin Sami (1995), *Kâmûs-ı Türkî*, 5. Baskı, İstanbul: Çağrı Yay.
- Tahirü'l-Mevlevî (Tahir Olgun) (1973), *Edebiyat Lügati*, (Haz. K. Edip Kürkçüoğlu), İstanbul: Dergah Yay.
- Tarlan, A. Nihat (1997), *Necati Divanı*, İstanbul: MEB Yay.
- Türk Ansiklopedisi* (1968), C. I, İstanbul: MEB Yay.
- Wellek, Rene; Varren, Austin (1993), (Çev. Ö. Faruk Huyugüzel) *Edebiyat Teorisi*, İzmir: Akademi Ktb.
- Yetiş, Kâzım (1989), "Âhenk/Edebiyat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul: TDV Yay.
- Yetiş, Kazım (1998), *Ta'lîm-i Edebiyât'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler*, Ankara: AKM Yay.
- Zemînkûb, Abdülhüseyn (1994), "Şiirin Mahiyeti Hakkında", (Çev. Mehmet Atalay) *Yedi İklim*, C. VII, S. 53.